

ПОЛІТЕКОНОМІЯ

DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2019.01.005>

УДК: 340.342

JEL: B41, P1, P2

Валерій Геєць,

Андрій Гриценко

"TERTIUM DATUR"

ГЖЕГОЖА В. КОЛОДКО¹

Розкрито логіко-історичні засади підходу Гж. Колодко до трактування феномена Китаю, що будує соціалізм з китайською специфікою і розвиває капіталістичні відносини. Реальність виходить за межі дилеми "соціалізм або капіталізм" і є чимось третім, що має самостійне значення. Показано, що вихідною засадою виникнення суспільства і людини є спільно-розділена праця, дві сторони якої (спільність і розділеність), історично розвиваючись, втілюються з боку розділеності в ринковій економіці і капіталізмі, а з боку спільності – в державі і соціалізмі. На цій основі виникає протиставлення двох протилежних систем: капіталізму і соціалізму. Подальший історичний рух перетворює капіталізацію і соціалізацію в два комплементарних процеси розвитку суспільства, яке вже неадекватно описувати в термінах двох систем. Виникає щось третє. Це доводить, що "третє дано" Гжегожа Колодко має не тільки гостро актуальне практичне значення, а й глибокі логіко-історичні засади.

Ключові слова: капіталізм, соціалізм, спільно-розділена праця, держава, ринкова економіка, Китай, Колодко.

Сучасний світ характеризується високою динамічністю, зростаючою складністю і появою принципово нових явищ і процесів, які не вкладаються у звичні уявлення і концепції.

Геєць Валерій Михайлович (gvm@ief.org.ua), академік НАН України; директор ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України".

Гриценко Андрій Андрійович (agrytsenko@ief.org.ua), член-кореспондент НАН України; заступник директора ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України".

¹ Стаття англійською мовою опублікована в журналі *Acta Oeconomica*, Vol. 68 (S), pp. 21–30 (2018)

DOI: 10.1556 / 032.2018.68.S3.3

© В.Геєць, А.Гриценко, 2019

ISSN 1811-3141. Економічна теорія. 2019. № 1: 5–19

Одним із таких феноменів є Китай, який показав упродовж тривалого часу дуже високі темпи зростання і будує соціалізм з китайською специфікою. Оцінки процесів, що відбуваються в Китаї, неоднозначні й суперечливі. Деякі видатні вчені вважають, що в Китаї вже капіталізм, інші наполягають на тому, що це соціалізм, хоча й доволі своєрідний.

Гжегож Колодко, ґрунтуючись на своїх попередніх глибоких дослідженнях процесів трансформації, інтеграції та глобалізації, піддає ретельному аналізу китайські реалії і теоретичні уявлення про них. Він ставить питання: "То все-таки що ж це? Просто перехідний період від однієї формації до іншої, тут – від соціалізму до капіталізму, чи інша система, що заслуговує на власну назву?" (Колодко, 2018. С. 7). Для відповіді на це питання автор досліджує співвідношення різних елементів в системі "економіка – суспільство – держава", які в різних поєднаннях визначають специфіку конкретних форм господарювання. Він показує, що "насправді капіталістичними чи соціалістичними можуть бути не лише економіка, а й суспільство і держава" (Колодко, 2018. С. 8). Піддана аналізу також термінологічна плутанина, яка є наслідком "заплутаності" і складності самої дійсності.

Ґрунтуючись на характеристиці Яноша Корнаї соціалізму як економіки дефіциту і на своїх власних розробках, Гж. Колодко співвідносить стагфляцію при капіталізмі і дефіцитофляцію при соціалізмі як дві найважливіші характеристики, органічно властиві протилежним економічним системам. Це дає можливість зрозуміти співвідношення бажання людей і реальних перетворень. "Протестуючи проти черг і високих цін, або дефіцитофляції, і пропонуючи перехід до ринкової економіки, яка швидко виявилася капіталістичною економікою, багато хто, гадаю, – пише Гжегож Колодко, – більшість людей у соціалістичних країнах, зокрема й багато економістів, не розуміли, що фактично обстоюють заміну структурним безробіттям структурного дефіциту". Значення дефіцитофляції таке велике, що автор зауважує: "Коли я шукаю однозначну відповідь на питання щодо причин краху реального соціалізму, я думаю про те, що це не лише економіка, а й суспільство і держава".

лізму, то знаходжу її у слові "дефіцитофляція" (Колодко, 2018. С. 18–19).

З цих позицій оцінюється приклад Китаю, який, на думку Гж. Колодка, суперечить традиційним поглядам з двох причин: "По-перше, якщо це соціалізм, то усунення дефіцитів у його економіці виявилось можливим без зміни системи. По-друге, якщо це капіталізм, то він може існувати і, з економічного погляду, реально процвітати й без демократії" (Колодко, 2018. С. 20). Ґрунтовно проаналізувавши процеси, що відбуваються в Китаї, і використовуючи для їх оцінки раніше розроблених ним положень нового прагматизму, Гж. Колодко зауважує: "Я вважаю, що дискусії про те, капіталізм у Китаї чи соціалізм, стають дедалі менш плідними й лише вводять нас в оману. Якщо кожен економіст погоджується з думкою про те, що власність на засоби виробництва має ключове значення для функціонування економіки, то кожен гарний економіст має погодитися і з тим, що не менш важливими є культура, інституції й політика. Це, з одного боку, трохи затьмарює загальну картину й об'єкт аналізу, але з іншого – такий підхід саме полегшує аналіз, оскільки збагачує поле спостереження додаванням нових елементів. Зрештою, все відбувається так, як відбувається, оскільки багато чого стається одночасно..." (Колодко, 2018. С. 30).

Водночас ряд економістів намагається розкрити специфіку Китаю, не вдаючись до використання категорій "капіталізм" і "соціалізм". Цей шлях Гж. Колодко вважає плідним і приходять до підсумкового висновку: "На мою думку, суперечки щодо формулювання "капіталізм проти соціалізму" – це, з одного боку, особливий спадок періоду "холодної війни", яку реальний соціалізм, вочевидь, програв, а реальний капіталізм, вочевидь, виграв. Однак це не означає кінця історії (Fukuyama, 1989), оскільки історія буде з нами доти, доки ми оточені конфліктами інтересів і супутніми зіткненнями. І це добре, адже економісти будуть потрібні завжди, бо всюди, де існує конфлікт інтересів, є місце для їхніх досліджень і діяльності. Окрім того, зазначене вище не означає, що ці два режими неминуче мають перебувати в постійній

ISSN 1811-3141. Економічна теорія. 2019. № 1

конфронтації, від кайданів якої так важко звільнитися" (Колодко, 2018. С. 31).

Дуже важливою є думка щодо процесів внутрішньої конвергенції в економіці Китаю. Гж. Колодко пише: "У наші дні Китай зазнає своєрідної конвергенції. Він переживає процес поступового злиття соціальної й економічної реальності з тим, що називають основами капіталізму, але капіталізм відштовхується або навіть іноді витісняється типовим соціалістичним менталітетом. Можна сказати, що в країні розвивається певний гібрид у формі соціалістичного капіталізму або – якщо хочете – капіталістичного соціалізму; такий собі "китаїзм". Це звучить як *термінологічна суперечність*? У жодному разі; ми просто застрягли в ментальній пастці однієї гострої, але водночас хибної альтернативи: соціалізм чи капіталізм – *третього не дано*. Тим часом цілком може виникнути і щось системно інакше, але за своєю природою не повністю позбавлене елементів цих двох систем" (Колодко, 2018. С. 32).

Для такої позиції Гж. Колодка є досить глибокі логіко-історичні підстави. Соціалізм і капіталізм є лише протилежні системи, що історично склалися, що розвинулися з фундаментальних структурних елементів суспільства, що підпорядкували собі всі інші елементи. Тому глибинні витoki існування цих систем необхідно шукати в їхній передісторії, у вихідній основі виникнення і розвитку людського суспільства. Такою вихідною основою є спільно-розділена праця (Гриценко, 2005). Саме вона є тим відношенням, з якого виникає, з одного боку, людина, з іншого – суспільство. У цьому ж процесі відбувається відокремлення і з'єднання економічного і соціального як відносин людини і суспільства, представленого, з одного боку, в предметному і об'єктивованому (економічне), з іншого – у власне людському і суб'єктивованому світі (соціальне).

Всі суспільні відносини мають у своїй основі спільно-розділену діяльність і є її конкретними формами. Інститути, зокрема держава і ринок, належать до найважливіших форм реалізації спільно-розділених відносин. У первісному суспіль-

стві, де і формувалася спільно-розділена праця, всі брали участь у процесі праці, спільно добували засоби до життя. Тому праця з самого початку була спільною працею, але кожна людина виконувала лише частину цієї праці. Отже, вся праця була розділена між індивідами. Однак ця її розділеність не на різні роди, види (полювання, землеробство і т.д.), а розділеність між індивідами однієї і тієї ж праці, наприклад, полювання. Розділеність праці виступає тут як інша характеристика спільності. Якщо праця спільна, то вона виконується кількома індивідами. Отже, кожен виконує лише частину праці, і вся праця виявляється розділеною між його учасниками. Така спільно-розділена праця і є тією клітинкою, з якої історично розвиваються як суспільна розділеність і відокремлення видів праці, так і його кооперування і усупільнення.

Розвиток спільно-розділеної праці відбувається відповідно до логіки будь-якого розвитку, джерелом якого є внутрішні протиріччя. Найбільш глибоке трактування протиріччя як джерела розвитку дане Гегелем. Він показав, що сутність явища розкривається через протиріччя і з'ясував основні етапи його розгортання. Будь-який розвиток починається з тотожності, що включає в собі відмінність, яку Гегель називав абсолютною. Потім відмінність проходить в єдності з тотожністю свої власні ступені розвитку, перетворюючись на різність, на протилежність і повертається до тотожності протилежностей як розгорнутого протиріччя. Клітинкою суперечливого руху є: тотожність – відмінність – протиріччя. Протиріччя є процесовою єдністю тотожності й відмінності. Ця клітинка, застосована як методологічний засіб пізнання до самої відмінності, дає три ступені його розвитку: абсолютна відмінність – різність – протилежність. Гегель так описував рух по щаблях протиріччя: *"Різність* взагалі містить обидві свої сторони як *моменти*; в різності вони байдуже розпадаються; в протилежності, як такої, вони сторони відмінності, визначені лише одна через іншу, отже, лише моменти; але вони визначені також і в самих собі, байдужі один одному і виключають один одного: *вони самостійні рефлексивні визначення ...*

Оскільки самостійне рефлексивне визначення виключає інше в тому ж відношенні, в якому воно містить це інше (і тому воно самостійне), то воно, володіючи самостійністю, виключає з себе свою власну самостійність, бо остання полягає в тому, щоб містити в собі своє інше визначення і єдино лише завдяки цьому не бути співвідношенням з чимось зовнішнім; але настільки ж безпосередньо ця самостійність полягає в тому, щоб бути самою собою і виключати з себе своє негативне визначення. Самостійне рефлексивне визначення є, таким чином, *протиріччям*" (Гегель, 1971. С. 55). Протиріччя вирішується, йдучи в основу.

Логіка історичного розвитку спільно-розділеної праці є основою розуміння взаємозв'язку індивідуального і суспільного начал у всіх суспільних відносинах: потребах, інтересах, корисностях і т.д. Вона є основою і для розуміння співвідношення ринку і держави. Так само як у спільно-розділеній праці спільність і розділеність спочатку є лише різними характеристиками одного й того ж відношення (це відмінність всередині тотожності), так і у всіх інших відношеннях початкові індивідуальне і суспільне начала пов'язані таким же чином. Лише в подальшому процесі історичного розвитку ці відмінності перетворюються в різність, протилежність і розгортаються в протиріччя, яке знімається потім в основі.

Розвиток спільності і суспільних начал найбільш повно інституціоналізований у державі, яка в економічній науці розглядається з точки зору її економічних функцій. Розвиток розділеності і приватних начал найбільш повно економічно представлений інститутами ринку. А оскільки сучасні економіки є ринковими, то основна проблема полягає у співвідношенні держави і ринку. З цих питань уже століттями ведуться безперервні дискусії, починаючи з трактувань теоретичної спадщини А. Сміта, продовжуючи оцінкою вкладу Дж. Кейнса в розвиток економічної теорії і практики державного втручання в економіку, і закінчуючи сучасними підходами до розуміння ролі держави в умовах пошуку виходу з глобальної кризи

(Гец, 2009; Гринберг, Рубинштейн, 2013, Колодко, 2014, 2014b).

Сучасна глобальна криза яскраво продемонструвала неспроможність чисто ліберальних підходів до економіки і практично актуалізувала вплив держави на хід відтворювальних процесів. Абсолютно ясно, що без втручання держави в умовах сучасної глобальної кризи економіка зазнала б повного краху. Але що це означає? Одні економісти вважають, що в нових умовах роль держави в економіці повинна зростати. Інші зазначають, що таку важливу роль держава виконує лише в умовах кризи, а після виходу з неї все має повернутися на колишні рейки. Однак теоретично ці питання залишаються недостатньо опрацьованими.

Розвиток індивідуального і суспільного начал, що спершу існували синкретично в спільно-розділеній праці, втілюється в розвитку ринкових відносин і держави. Цей історичний процес логічно відтворюється у функціонуванні ринку і держави. Спочатку на ринку діють індивіди як самостійні суб'єкти, власники, котрі переслідують свої власні, егоїстичні інтереси. Суспільне начало представлене тут лише їх зв'язком через ринок, відносинами купівлі-продажу. Воно не відокремлене від приватної діяльності індивідів, а є лише їхньою іншою, прихованою стороною. Це і є "невидима рука" Сміта. Суспільне і приватне тут співвідносяться як відмінності всередині тождності.

Однак у міру ускладнення ринкових відносин відбувається відокремлення спільних та приватних начал, до того ж таким чином, що кожне включає в себе інше (стадія різності). Ринок продовжує функціонувати в основному без втручання держави, а держава як особливий (одичний, приватний) представник спільного інтересу (навіть якщо це інтерес всього лиш певного класу, а не всього суспільства) існує поряд із ринком, лише зовнішнім чином і спорадично втручаючись у ринок. На цій стадії (різності) ринок у принципі може існувати без держави, а держава без ринку, хоча вони існують поруч і взаємодіють зовні. Історично цьому відповідає ступінь

доіндустріального розвитку, коли ринок був представлений підсистемою, яка існує на стиках натуральних систем господарювання.

На наступній більш розвиненій стадії ринок і держава перетворюються в протилежності, що взаємоприпускають і виключають один одного, а їхні взаємовідносини перетворюються в процесове протиріччя. Ринок – це не держава, держава – це не ринок. У цьому відношенні вони виключають один одного. Але водночас ринок уже не може існувати без держави, а держава без ринку. Ринок передбачає діяльність держави щодо правового регулювання ринкових угод, проведення монетарної політики, спрямованої на підтримку стабільності грошової одиниці, яка тепер лише представляє вартість в обміні, але сама реальної вартості не має і, отже, спирається на "економічну силу" держави. Постійно зростає частка суспільних благ, виробництво, розподіл, обмін і споживання яких не може регулюватися суто ринковими принципами. Таким чином, ринок передбачає діяльність держави і включає її у свою систему відносин. Держава, з іншого боку, передбачає ринок і включає ринкові відносини як об'єкт і форму у здійсненні своєї власної діяльності. Законодавча діяльність з регулювання ринкових відносин, монетарна, бюджетна політика, державні закупівлі товарів і послуг за ринковими цінами і т.д. – все це форми буття ринкових відносин у державній сфері. Водночас ринок і держава включають один одного як протилежності, бо ринок заснований на принципах еквівалентності, а держава базується на нееквівалентних відносинах.

Сучасна ринкова економіка і сучасна держава – це єдність, процесове протиріччя, постійне заперечення і припущення один одного. Вирішення протиріччя здійснюється за рахунок створення форми для його руху. "Такий і взагалі той метод, – писав К. Маркс, – за допомогою якого вирішуються існуючі протиріччя. Так, наприклад, в тому, що одне тіло безперестанку падає на інше і безперервно віддаляється від останнього, полягає протиріччя. Еліпс є одною з форм руху,

в якій це протиріччя одночасно і здійснюється, і вирішується" (Маркс, 1960. С. 113–114). Протиріччя ринкової економіки і держави здійснюється і вирішується в різноманітних формах: стійкого і динамічного розвитку, стагнації, кризи, ослаблення державного регулювання в період збалансованого зростання і посилення – в період криз і т.д. Завдання сучасної науки і економічної практики – адекватно теоретично відтворити цю суперечність і знайти для кожної ситуації відповідні форми її вирішення. На зміну механістичного гасла "чим менше держави, тим краще для економіки" повинне прийти синергетичне гасло "більше економіки і більше держави".

Звідси випливає, що пануючі нині в економічній науці концепції, як ліберальні, що визнають необхідність втручання держави в економіку тільки в разі "провалів" ринку, так і ті, що наполягають на посиленні системного державного втручання, однаково теоретично неадекватні реальності. Насправді ніяких "провалів" ринку не існує. Вони є тільки в головах теоретиків, які спочатку суб'єктивно приписали ринку здатність вирішувати всі проблеми, а потім виявили його "недоліки". Немає і "втручання" держави в економіку. Воно також існує тільки в головах теоретиків, що мислять державу як щось зовнішнє і чуже економіці. А є суперечлива взаємодія ринку як форми реалізації індивідуальних інтересів в умовах поділу праці і держави як виразника спільних соціальних інтересів, що виникають із спільної, опосередкованої ринком, діяльності всіх членів суспільства.

Ринок і держава виконують свої власні, специфічні і незамінні функції. При такому підході питання про пріоритет ринку або держави, про провали або втручання взагалі не виникає. Звичайно, нездатність літати можна назвати провалом бегемота, а нездатність плавати під водою – провалом орла. Однак очевидно, що питання тут поставлені неадекватно ситуації. Концепція провалів ринку по суті є наслідком неусвідомленого, прихованого ринкового фундаменталізму – спочатку ринку приписується здатність вирішувати всі питання, потім виявляються його провали.

Якщо ринок є інституціоналізацією реалізації індивідуальних начал в економічній діяльності, то держава як інститут втілює загальний інтерес. Протиріччя держави і ринку є лише інституціоналізованим протиріччям індивідуального і суспільного начал економічної діяльності, вираженим у найбільш узагальнених, розвинених і адекватних формах. Якщо ринок є формою зведення індивідуального до загального (приватної праці до суспільно визнаної; конкретної праці, яка створює споживчі вартості, до абстрактного, що творить вартість, представлену на ринку в грошах і т.д.), то держава є формою підпорядкування приватного загальному, панування загального над індивідуальним (необхідність добровільно або під страхом покарання дотримуватися встановлених державою законів, правил і норм, узгоджувати економічну діяльність до суспільних потреб – ліцензування, стандартів та ін.).

Таким чином, розвиток спільно-розділеної праці з боку розділеності втілюється в ринку, а з боку спільності – у державі. Разом з ринком виникає таке соціальне, яке представлене рухом предметних форм, завдяки чому стає економічним і набуває форму капіталу. На відміну від цього держава представляє інтереси суспільства і втілює таке соціальне, яке виходить за межі економічного і виступає у своїй власній формі. Тому ринок асоціюється з економічним і капіталістичним, а держава – з соціальним і соціалістичним. Саме тому соціалізм як система спирався на державу (державну власність, централізоване планування, розподіл і т.д.), а капіталізм на ринкову систему. З точки зору структурної організації соціалізм і капіталізм розрізняються лише тим, який елемент є панівним (розділеності і приватності чи спільності і загальності).

Загальною теоретичною основою такої постановки проблеми є розуміння історичної діалектики економічного й соціального, яка в умовах глобальної кризи набула конфліктного характеру. Економічне зростання у *фундаментальній структурі суспільного розвитку* підпорядковане інтересам людини, але в *актуальній структурі сучасної кризової динаміки* воно під-

порядковане фінансово-економічним цілям. Для подолання фінансово-економічних диспропорцій знижуються доходи населення, погіршуються умови життєдіяльності людей. Економічне й соціальне вступили у відкритий конфлікт. Але цей конфлікт є лише певною історичною формою взаємодії економічного й соціального, яке в розвитку людського суспільства проходить ряд етапів.

Спочатку соціальні та економічні відносини були неподільно злиті в реальному процесі життєдіяльності суспільства. Відносини з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ у первісних формах суспільства не були відокремлені від відносин людей з приводу їх самих, їхнього положення і статусу в суспільстві. Потім у процесі історичного розвитку соціальні та економічні відносини відокремлюються і стають у ринковій системі різними сферами. І, нарешті, їх відокремлення доходить до межі, коли соціальне та економічне стають протилежними системами (капіталізмом, націленим на збільшення прибутку і вартісного багатства, і соціалізмом, націленим на розвиток людини). Але кожна система в підпорядкованому вигляді включала необхідні елементи іншої: соціалізм використовував товарно-грошові відносини, а капіталізм поступово розширював свою соціальну сферу.

Історично протиріччя економічного і соціального в ХХ столітті набуло форми боротьби двох протилежних соціально-економічних систем: капіталізму й соціалізму. Ця боротьба велася в різних політичних, економічних, науково-технічних, військових та інших формах і впливала на кожну з систем: капітал дедалі більше включав в себе соціалізацію, а соціалізм дедалі більше допускав розвиток товарно-грошових відносин, які вели до капіталу. Цей процес на рубежі ХХ і ХХІ століть вийшов на новий рівень, перетворивши протиріччя економічного і соціального з зовнішнього протиріччя систем у внутрішнє протиріччя капіталізації і соціалізації в соціально-економічному розвитку держав. Це те, що Гж. Колодко називає процесом "поступового злиття соціальної і економічної реальності".

Для сучасного етапу характерна розгорнута взаємодія економічного і соціального як нерозривно пов'язаних і водночас відносно самостійних сфер. Історичним підґрунтям для розвитку соціалізації економіки є об'єктивна закономірність соціалізації капіталу. Капітал за своєю сутністю є вартістю, що приносить додаткову вартість. На ранніх етапах капіталізму прибутки більшою мірою залежали від рівня розвитку засобів виробництва і технологій. Але поступово у виробництві на перший план виходить людина, від освіченості, творчих здібностей, психологічних якостей, настроїв якої залежить прибутковість підприємства. Тому *розвиток людини, в тій мірі, в якій вона входить в умови підвищення ефективності виробництва, стає предметом турботи самого капіталу*. Капітал, таким чином, у власних цілях починає займатися розвитком людини й соціалізацією виробництва. Цим починає активно займатися і держава.

Взаємодія економічного і соціального, яка історично розвивалася, на сучасному етапі набула форми комплементарної єдності соціалізації та капіталізації. *Капіталізація* являє собою багатоаспектний і багаторівневий процес, який має своєю суттю перетворення вартості, втіленої в різноманітних предметних і соціальних формах, у джерело створення додаткової вартості. А *соціалізація економіки* пов'язана з підпорядкуванням економічних процесів інтересам розвитку людини. Вона починається зі створення суспільством зовнішніх сприятливих умов для задоволення потреб людей і розвивається в напрямі перетворення людини в головний фактор і результат виробництва. Мірою комплементарності економічного і соціального є справедливість. Вона характеризує відповідність економічних процесів певним критеріям, правилам, нормам, які в суспільній свідомості втілюють справедливість.

Такий підхід показує, що постановка питання, наприклад, стосовно Китаю: що там? (капіталізм чи соціалізм) – є застосуванням критеріїв минулого (адекватних стану суспільства, в якому протиборствують дві системи) до нової реальності,

де двох систем не існує, і процеси капіталізації і соціалізації в різних формах доповнюють один одного. Головним питанням тут стає ефективна і прагматична політика. Третє дано. Притому дано двояко. Воно було першим, нерозвиненим і синкретичним історичним началом і стає новим результатом всього попереднього історичного розвитку.

Тому "Tertium Datur" Гжегожа Колодко має не тільки гостро актуальне значення, а й глибокі логіко-історичні основи. Тут набуває особливо важливого значення триада "цінності – інститути – політика" і новий прагматизм (Колодко, 2014b).

Література

- Гегель Г. (1971). Наука логики. Т. 2. Москва: Мысль.
- Геець В.М. (2009). Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / Ін-т економіки та прогнозування НАН України. Київ.
- Гринберг Р.С., Рубинштейн А.Я. (2013). Индивидуум & государство: экономическая дилемма. Москва: Весь мир.
- Гриценко А.А. (2005). Развитие форм обмена, стоимости и денег. Киев: Основа.
- Колодко Г.В. (2014). Куда идёт мир: Политическая экономия будущего. Москва: Магистр.
- Колодко Г.В. (2018). Соціалізм чи капіталізм? Tertium datur. *Економіка і прогнозування*. № 1. С. 7–36.
- Маркс К. (1960). Капитал. Т.1 К. Маркс, Ф. Энгельс. Сочинения. 2-е изд. Т. 23.
- Kolodko, G.W. (2004). Institutions, Policies and Growth. *Rivista di Politica Economica*. May–June. P. 45–79.
- Kolodko, G.W. (2014a). The New Pragmatism, or Economics and Policy for the Future. *Acta Oeconomica*. № 64(2). P. 139–160.
- Kolodko, G.W. (2014b). Whither the World: The Political Economy of the Future. *Palgrave Macmillan*. Vol. 1.
- Kolodko, G.W., McMahon, W.W. (1987). Stagflation and Shortageflation: A Comparative Approach. *Kyklos*. № 40(2). P. 176–197.
- Kornai, J. (2016). The System Paradigm Revisited Clarification and Additions in the Light of Experiences in the Post-Socialist Countries. *Acta Oeconomica*. № 66(4). P. 347–569.

Fukuyama, F. (1989). The End of History. *The National Interest*, Summer.
URL: <http://www.wesjones.com/eoh.htm/>

Надіслано до редакції 19.12.2018

"TERTIUM DATUR" BY GRZEGORZ W. KOLODKO

Valeriy Heyets, Andriy Hrytsenko

Author affiliation:

Valeriy Heyets, Academician of NAS of Ukraine, Director of the Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine. Email: gvm@ief.org.ua

Andriy Hrytsenko, Corresponding Member of NAS of Ukraine, Deputy Director of the Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine.

Email: grytsenko@ief.org.ua

The article reveals the logical and historical grounds of the Grzegorz W. Kolodko's approach to the interpretation of the phenomenon of China building socialism with Chinese characteristics and developing capitalist relations. Reality goes beyond the dilemma of "socialism or capitalism" and represents something third, having an independent meaning. It is shown that the starting point for the emergence of society and man is a jointly-divided labor whose two sides (jointness and separation) while historically evolving, are embodied on the side of separation in the market economy and capitalism, and on the side of jointness in the state and socialism. On this basis, there arises a confrontation between two opposing systems: capitalism and socialism. The subsequent historical progress turns capitalization and socialization into two complementary processes of the development of society, which are no longer adequate to describe in terms of the two systems. A certain third entity emerges. This proves that "Tertium Datur" by Grzegorz W. Kolodko has not only practical importance, but also deep logical and historical grounds.

Key words: capitalism, socialism, jointly divided labor, state, market economy, Kolodko, China.

JEL: B41, P1, P2.

References

- Hegel, G. (1971). Science of logic. T. 2. Moscow: Mysl [in Russian].
- Heyets, V.M. (2009). Society, state, economics: phenomenology of interaction and development. Institute of economics and forecasting of the NAS of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
- Grinberg, R.S., Rubinstein, A.Ya. (2013). Individual & State: An Economic Dilemma. Moscow: Ves mir [in Russian].
- Hrytsenko, A.A. (2005). The development of forms of exchange, value and money. Kyiv: Osnova [in Russian].
- Kolodko, G.V. (2014). Where the world is going: The political economy of the future. Moscow: Magistr [in Russian].
- Kolodko, G.V. (2018). Socialism or capitalism? Tertium datur. *Ekonom. prognozuvannâ – Economy and forecasting*, 1, 7-36 [in Ukrainian].
- Marx, K. (1960). Capital. Vol. 1. In K. Marx, F. Engels. *Writings*, 23 [in Russian].
- Kolodko, G.W. (May-June, 2004). Institutions, Policies and Growth. *Rivista di Politica Economica*, 45-79.
- Kolodko, G.W. (2014a). The New Pragmatism, or Economics and Policy for the Future. *Acta Oeconomica*, 64(2), 139-160.
- Kolodko, G.W. (2014b). Whither the World: The Political Economy of the Future. Vol. 1. Palgrave Macmillan.
- Kolodko, G.W., McMahon, W.W. (1987). Stagflation and Shortageflation: A Comparative Approach. *Kyklos*, 40(2), 176-197.
- Kornai, J. (2016). The System Paradigm Revisited Clarification and Additions in the Light of Experiences in the Post-Socialist Countries. *Acta Oeconomica*, 66(4), 347-569.
- Fukuyama, F. (1989). The End of History. The National Interest, Summer. Retrieved from <http://www.wesjones.com/eoh.htm/>